

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

P.P.Schroeder:

Soldat i Viborg omkring
1785.

Soldat i Viborg omkring 1785

VED P. P. SCHROEDER

I slutningen af april 1779 ankom *Holstenske Infanteriregiment* til Viborg fra København, hvor det havde haft garnison fra 1736. Ved hærordningen af 1774 var det bestemt, at regimentet skulle have sit nationale (d. v. s. værnepligtige) mandskab fra Hald, Dronningborg, Kalø og Mariager amter. Nu skulle regimentet have garnison indenfor sit distrikt, i Viborg. Samtidig blev *Sjællandske Infanteriregiment*, indtil 1778 kaldet *Delmenhorstske Infanteriregiment*, flyttet fra Viborg til Holstebro, Skive, Thisted og Nykøbing Mors.

Det Holstenske Infanteriregiment, hvis chef på denne tid var den ansete generalmajor *Jobst von Scholten*, bestod af stab og 12 kompagnier – 10 musketerkompagnier og 2 grenaderkompagnier. For at lette indkvarteringen i Viborg lidt blev de to grenaderkompagnier midlertidigt forlagt til Høbro.

Den styrke, der kom til Viborg, var hovedparten af regimentets faste personel og omfattede 33 officerer og ca. 800 underofficerer, menige og soldaterkoner. Hertil er nok kommet en skare soldaterbørn. – Regimentets ca. 1000 værnepligtige, de nationale, mødte først i juni måned til den årlige »eksercertid«, der varede 3 uger.

Det har nok været en ganske broget skare, der her kom til Viborg. Knap en trediedel var »kongelige undersåtter«, d. v. s. danskere, nordmænd og holstenere; resten var udlændinge, flest tyskere, men også en del prøjsere, polakker og svenskere samt nogle få franskmænd, baltere, italienere, russere, svejtsere og ungarere. – Mange af udlændingene har næppe kunnet tale dansk, hvad heller ikke var nødvendigt, da hærens sprog endnu på denne tid var tysk.

Soldaterne blev usselt lønnet og slet behandlet, så i almindelighed var det næppe Guds bedste børn, der lod sig hverve. En del af dem har sikkert været halvkriminelle subjekter, fallenter, eventyrere og omstrejfere.

Selv om Viborg var vant til at have garnison, har en invasion på mere end 800 personer nok været et alvorligt problem for byen, der på den tid var en lille, stillestående købstad på ca. 2000 indbyggere. Da der ikke fandtes kaserner, skulle alle, også koner og børn, indkvarteres hos byens borgere. Det betød, at hver husstand i Viborg i gennemsnit fik ca. 2½ militærperson i indkvartering.

De kvarterer, der anvistes soldaterne, var, selv efter datidens målestok, ret tarvelige. Soldaterne lå to i hver seng, men det var iøvrigt slet ikke ualmindeligt blandt jævne folk på den tid.

Soldaten, der i lønning hver 5. dag fik 20 skilling og et rugbrød på 7½ pund, skulle selv sørge for sin kost. Da et måltid varm mad næppe kunne købes for mindre end 2 skilling, og da soldaten af sin lønning tillige skulle holde sig med polerevoks, skosværte og andre pudsemidler, har de fleste soldater antagelig kun fået varm mad på lønningsdagen og måske en dag mere; de næste 3-4 dage har de måttet klare sig med deres rugbrød og en smule fedt eller mager smøreost. Hvis soldaten ikke kunne skaffe sig lidt lønnet ekstraarbejde, og det var ikke let, småsultede han.

Regimentet skiftede i 1785 navn til *Viborgske Infanteriregiment*. Efter generalmajor von Scholtens død i 1787 blev oberst *Carl Leopold von Blücher* chef for regimentet indtil dets opløsning godt 2 år senere.

En af regimentets musketerer var *Friedrich Karl Wagner*, der var født 17. marts 1766 i Königsbronn i hertugdømmet Württemberg, hvor hans fader var direktør for et hertugeligt jernværk. Hans moder døde tidligt. Som 16-årig blev han sendt til et præsteseminarium i byen Maulbronn. Da den unge Wagner ikke havde lyst til at blive præst, og da han frygtede den strenge faders vrede over lidt gæld, som han havde gjort i Maulbronn, vendte han efter sommerferien hjemme i Königsbronn i 1783 ikke tilbage til seminariet, men tog til Frankfurt am Main for at lade sig hverve til den hessiske hær, der på den tid – den amerikanske frihedskrig var endnu ikke afsluttet – leverede rekrutter til den britiske hær i Nordamerika.

Den første hverveofficer, som Wagner traf i Frankfurt, var en prøjsisk officer, der overtalte ham til i stedet at lade sig hverve til Frederik den Stores berømte hær; da Wagner imidlertid ikke var høj nok – Frederik den Store samlede som bekendt på lange soldater – drak den svigefulde prøjsiske hverver ham beruset og solgte ham til en dansk hverveofficer i samme by; den danske hær havde dengang hvervekommandoer i flere større tyske byer. – Sammen med en flok andre rekrutter måtte han nu marchere til Rensborg, hvor de blev fordelt mellem de forskellige regiment; Wagner og et par andre kom til Holstenske Infanteriregiment i Viborg.

Karl Wagner har i sine ungdomserindringer, *Et Soldaterliv i forrige Aarhundrede*, der er samlet af hans hustru og i 1880 udgivet af hans sønnesøn, præsten Ludvig Wagner, givet en skildring af den barske tilværelse, som var soldatens lod for snart 200 år siden.

Her gengives kun de dele af erindringerne, der omhandler Wagners tid i Viborg. Hvor passager er udeladt, er dette markeret med ».....«. For klarhedens skyld er enkelte passager, der i bogen er holdt i 3. person, omskrevet til jeg-formen. Endelig er beretningen nu forsynet med en række noter med henblik på at verificere eller stedfæste de enkelte hændelser.

*

»Den 27. november 1783 om middagen trak rekrutterne lod ved parolen. Jeg kom til at stå i det kompagni, der førtes af kaptajn Banner, som dengang opholdt sig med orlov i København. Om eftermiddagen fik vi vor mundering. Det var mig næsten umuligt at slæbe min hjem i mit kvarter, bøssen og bajonetten vejede et lispund; i de første dage var der ikke tale om, at jeg kunne bære den i én hånd. Selv de ræste soldater følte medlidenhed med mig og betragtede mig som et uskyldigt menneske. Min kvartervært og hans kone sagde tit: Stakkels fyr, hvor ung han er, og allerede i den syndige røde kjole! De lagde deres medlidenhed for dagen ved at byde mig brændevin, men dengang kunne jeg ikke

På Rosenborg findes dette *hverveskilt* fra slutningen af det 18. århundrede. Bemærk, at de to soldater er påfaldende runde og glade – reklamens magt er underfuld!

engang tåle lugten deraf og lærte først at drikke det over to år senere. Mangen god aften sad jeg i kakkellovnskrogen og græd over min skæbne. Til slof fik jeg en gammel soldat ved navn Werder, thüringer af fødsel. Han hjalp mig til at blive ren, lærte mig at pudse og hjalp mig med råd og dåd. En af de allerførste dage kom en helt ung soldat til mig og bad mig om at låne ham min lønning, 20 skilling danske, som han ville bringe mig igen om aftenen. Han bad mig så inderlig derom og bandede så kraftigt derpå, at det ikke var mig muligt at stå imod. Da Werder kom hjem, sagde jeg, at Geske havde slået mig en plade for min lønning. Ja, sagde den gamle, nu får du se, hvordan du kan komme gennem disse 5 dage. Geske er en slyngel og betaler dig aldrig. Lov

mig nu, at du aldrig vil låne noget menneske penge eller andet af, hvad du har! – Werder fik ret. Karlen kom ikke med penge, og hvad der var det værste, Werder, min hjælper i nøden, blev pludselig udkommanderet for at sætte efter desertører. Sålænge jeg endda havde det tørre kommisbrød, udstod jeg ulemperne med meget mod. Åh, tænkte jeg, der er dog mangan én, som må sidde i arrest på vand og brød; vand og brød er dog bedre end slet ingenting. Fire dage nøjedes jeg dermed; den fjerde dags middag spiste jeg resten af mit brød. For nu ikke at savne aftensmaden for meget, gik jeg allerede i seng klokken 4, og drømte sødt om alle de herligheder, som hører til et måltid i mit fædreland. Dog vågnede jeg tit, men faldt hver gang i søvn. Nu blev det morgen, og sulten tog til. Nogle få brødsmuler lå endnu på bordet, jeg rejste mig, samlede dem sammen og spiste dem med begærlighed; derpå lagde jeg mig igen. Nu kom jeg i tanker om fortiden og mindedes, hvor syndigt jeg tit i klosterskolen omgikkes med brødet, og når fattige bad mig om noget, hellere kastede det for hundene, end gav dem det. Disse tanker førte mig til bittert at angre min letsindighed. Vel følte jeg, hvor stor en fristelse en sulten mave kan føre os i, men da jeg var stået op klokken 10, bad jeg inderlig til Gud under mange tårer og følte mig så styrket ved bønner, at det end ikke faldt mig ind at skære noget af min slofs brød, som lå i hans rum. Derimod tænkte jeg på at gå til kaptajnen og klage over den karl, som havde skilt mig ved min lønning på en så nederdrægtig måde; dog opgav jeg tanken, da han netop var furerskytte (oppasser) hos kaptajnen. Med sænket hoved og blikket rettet mod jorden sad jeg på en bænk. Pludselig blev døren lukket op, og en underofficer af samme kompagni kom ind og sagde: Wagner, kom om med til mig! – Gud, tænkte jeg, skal jeg nu arbejde, og jeg er så mat, at jeg næsten ikke kan stå på benene. Vi trådte ind i hans stue; konen kom ind med en skål suppe og sagde: Spis nu med, Wagner! Der var også lagt en træske og et par stykker brød hen til mig. Jeg blev overvældet af mine følelser, så tårerne trillede ned i skeen, og sulten, som jeg var, havde jeg endda ondt ved at spise. Det var den første varme

mad, jeg nød i 5 dage. Da underofficeren så mine tårer, måtte jeg fortælle ham, hvordan det var gået. Både han og hans kone følte inderlig medlidenhed og ville trøste mig, men kom til at rive mere op i sårene, som det så tit går. Men der var mange, som viste mig venlighed; også den underofficer, som lærte mig at eksercere, var god imod mig; han lod mig en hel måned se på de andre, for at jeg kunne hvile efter den lange march fra Frankfurt og komme til kræfter. Måske hans foresatte har befalet ham det, men han havde alligevel godt kunnet pine og plage mig, så jeg føler mig i taknemmelighedsgæld til ham, den gode mand. Nu er han deserteret; han var for resten af god familie, fra Mainz, og hed Nau.

Da jeg en dag spiste i marketenderiet for mine to skilling danske, var der en hoboist (regimentsmusiker), der blandt andet talte om en kammerat, der hed Silbereisen. Jeg spurgte, hvad han var en landsmand, og fik til svar, at det var en würtemberger. »Ja, så kender jeg hans søster, som er gift med en forvalter i Göppingen; jeg har gået i skole med hendes børn.« Silbereisen fik dette straks at vide og sendte bud efter mig; i 20 år havde han intet hørt fra sit hjem, så han blev glad ved mig. Han satte sig straks ned at skrive og spurgte, om jeg ville lægge et brev inden i hans; det gjorde jeg da og skrev til min fader så angergivent, som vel en søn kunne skrive til sin fader, og idet jeg lovede bedring. Silbereisen indbød mig nu til at spise hos ham to gange om ugen, og bekendtskabet til ham blev mig til megen gavn. Han er en gammel mand¹⁾, født i Stuttgart. Han var skriver i Kannstadt, men løb sin vej og blev to gange kejserlig (dvs. østrigsk) soldat, én gang brunsvigsk, så württembergsk; den frie rigsstad Frankfurt har han også tjent, kom dernæst til Spanien som hoboist; deserterede fra Malaga ud på et dansk krigsskib, som skulle være med til at belejre Algier, og traf der på skibet sin ældre broder, der dengang var sergent, men nu sidder i en god stilling som husejer. Silbereisen trådte ind i den danske hær som hoboist. Da jeg lærte at kende ham, havde han min ven, nuværende løjtnant Schröder, i lære, for at uddanne ham til furér. Han gav mange musiktimer, var

Friedrich Karl Wagner
ca. 1820.

(Efter maleri i familieeje)

også bekendt som en dygtig regnemester og havde en hel del skriverser for 4. kompagni, mere end han kunne overkomme. Han satte mig da til at skrive regninger af, og derved blev jeg ikke blot holdt borte fra dårligt selskab, men kom også til at lære dansk.

Den 2. februar 1784 kom der et brev fra min fader til Silbereisen og deri et par linier til mig. Han priste forsynet, som havde ført mig på en sådan vej, at jeg kunne komme til at gå i mig selv. Det var godt, at jeg var kommen til at indse, hvor stor forskel der var på min forrige og min nuværende stand. Når jeg opførte mig godt, ville han ikke lukke sit faderhjerter for mig. Han bad Silbereisen tage sig af mig og sendte ham en dukat til postpenge. Mærkelig nok var dukaten faldet ud af brevet, men vi fandt den i måneskin i sneen på gaden nær ved posthuset²⁾ klokken 10 om aftenen. Silbereisen blev ved at tage sig af mig, jeg kom til at spise hos ham hver dag og blev bestandig dygtigere til mit skriverseri. Jeg må her fortælle et lille træk, der viser, hvor ædelsindet Schrøder var. Silbereisens kone nedkom ved

denne tid med et pigebarn ³). Hun var en rædsom kvind, som tit kunne ligge og være fuld i 3-4 dage. Hvad skulle der så blive af barnet? Silbereisen kunne i denne tid kun være lidt hjemme, altså måtte Schrøder og jeg være barne-piger, ellers havde den lille umuligt kunnet leve. En dag tog Schrøder svøbet af barnet for at vaske det. Min næse var endnu for fin, jeg ville ikke røre derved, men Schrøder sagde ganske sagtmodig: Du må hjælpe, Karl, det er en barmhjertighedsgerning, Gud vil lønne os derfor. Jeg overvandt mig da og hjalp med, vaskede og tørrede og vuggede skiftevis med Schrøder. Hvor højt stod han dog over mig i menneskekærlighed! Selvfølgelig kunne vi ikke gøre det så godt, som du og dine lige; men vi gjorde det efter evne, og jeg mærkede, at jeg havde godt deraf. Når vi madede lille Frederikke eller ydede hende anden opvartning, sagde Schrøder tit: Jeg ville give en måneds lønning, for at vore forældre kunne se os under disse omgivelser! Engang måtte jeg værge barnets og mit eget liv mod det bæst af en moder; hun stod med en opløftet økse, jeg med min blanke musketersabel. Sidst i februar 1784 skrev jeg igen meget indtrængende til min fader og bad ham hjælpe mig ud af den stilling, jeg havde redt mig ind i. I april kom der en skrivelse til min regimentschef, generalmajor Scholten, for at høre, om jeg kunne få min afsked; dog kom der ikke noget ud af det; både Schrøder og Silbereisen havde glædet sig på mine vegne til, at jeg skulle være bleven fri. Vinteren var meget kold, men først nu lærte jeg at eksercere.

Den 13. maj kom 3 kompagnier fra Viborg til Fredericia, deriblandt både Schrøder og jeg. Det var mig en stor glæde atter at komme til et sted, hvor der blev holdt tysk gudstjeneste, du kan tro, at jeg gik derhen varm om hjertet. I juli blev jeg udtaget til furérskytte, men min æresfølelse krympede sig, så jeg kun holdt det ud i en måned. I oktober samme år skrev jeg til min fader med påtegning af min kaptajn; sidst i december svarede han kaptajnen og lovede at købe mig fri, men holdt ikke ord.

I marts måned 1785 blev jeg i den strengeste kulde tillige med 30 andre transporteret til Viborg for at afleveres som

marinesoldat. Min ungdom gjorde, at jeg blev fri, og så blev jeg i regimentet. Foruden at passe tjenesten underviste jeg i tysk og latin og gik i min fritid ud at fiske eller ud på heden at binde koste for at få livets ophold. Havde jeg villet give min kaptajn et godt ord, havde han måske hjulpet mig til at forfremmes, men jeg var vred over, at mange blev mig foretrukne, som efter min mening var mindre dygtige end jeg; derfor var jeg studs mod min kaptajn. Du må skyldte din dygtighed din forfremmelse, Karl! sagde jeg altid til mig selv. Dog skrev jeg temmelig tit hjem og bad om at måtte slippe løs, men siden februar 1784 fik jeg i over to år intet brev.

Den 29. januar 1786 blev kongens fødselsdag højtideligholdt med et bal og med indvielse af nye faner. I den anledning fik regimentet, der hidtil havde hedt Holstenske, navn af det Viborgske. Jeg skrev nogle vers i dagens anledning og overrakte dem til generalen, som lovede at huske mig det. Yderlig opbragt over, at jeg på egen hånd var løbet til generalen, ville min kaptajn give mig en banket trøje, men jeg frabad mig det og lod generalen det vide gennem hans adjudant. Så blev jeg da den 20. februar korporal og blev forflyttet til et andet kompagni. Hvor var jeg dog stolt derved!

Min nye kaptajn, som jeg blot vil kalde H.⁴), havde en kone, hvis fader måske ejede sine 100,000 daler, men fordi hun førte et slet levned, gav han hende kun 300 om året til hjælp. De havde 8 børn, nemlig 7 drenge og 1 pige, og holdt 4 tjenestepiger og en oppasser. Ved hendes usædelige opførelse og uordentlige husholdning var de komne i stor nød.

En rig skomager, hos hvem jeg lå i kvartér, blev min velgører, han lånte mig penge, for at jeg kunne få det nødvendige udstyr, og lod mig afbetale dem lidt efter lidt. Jeg havde også en god biindtægt ved at give undervisning. Jeg kunne få så mange timer, som jeg ville have, og fik derved adgang til de fornemste huse. Til ingen tid har jeg taget mig mere op i min måde at være på mellem mennesker. Kaptajnen holdt meget af mig og hans udsvævende kone på sin vis endnu mere, og sagde tit: Når De fører Dem godt op, Wag-

ner, skal jeg nok sørge for Deres lykke. Kaptajnen betalte af sin egen pung Silbereisen for at få mig oplært til furér. Fureren har med alt at gøre, som angår kompagniets regnskabsvæsen. Kaptajnen handlede ædelt og uegennyttigt mod mig, men hans nådige frue havde sine planer. De havde 3 drenge, af hvilken den ældste var 10 år; dem skulle jeg læse med hver dag og få noget vist om måneden. Fruen var for det meste inde i stuen, når jeg kom, og talte gerne om sine børn; men snart var hendes amme hovedgenstanden for hendes samtaler. Denne person, hendes navn var Louise Kronbjerg, var fruens fortrolige veninde og meddelagtig i alle hendes skamløse og skændige eventyr. Hun var allerede for rum tid siden trådt ind i de år, da man ønsker at aflægge jomfrunavnet, som hun havde vanæret, og kaldes kone.⁵⁾ Nu ville hun endelig have en mand, for så meget mere frit at kunne hengive sig til sine lyster. Fruen havde ingen anden udset hertil end den unge, nybagte underofficer Wagner. Hun roste da stadig Louise Kronbjerg som et mageløst tro, oprigtigt og dydigt tyende! Da jeg en dag var færdig med min time, tog hun mig med ind i dagligstuen og sagde: Kære Wagner, jeg er særdeles tilfreds med Deres flid og mine børns fremgang, bliv sådan ved, så skal jeg nok sørge for Deres Lykke. Vil De kun lyde mit råd, skal De snart få en god kone, som jeg vil skaffe Dem, og blive kommandersergent. Jeg gik leende ud ad døren, men indvendig lo jeg ikke; det var godt at forstå, hvad der var i gære. Pigen, eller rettere ammen, smigrede mig, og da hun var i besiddelse af en vis politur, forstod hun godt, hvordan hun skulle lægge an på mig.

Ikke så snart var jeg i juni 1786 bleven furér, før også min kaptajn begyndte at trænge ind på mig; før var det dog kun ammen og den nådige frue, som ikke lod mig have ro. Da der nu blev udtaget 10 underofficerer af regimentet til at betjene kanonerne, meldte jeg mig til regimentsartilleriet for at blive forflyttet fra kompagniet. Vel blev jeg antaget, men man lod mig dog beholde min plads i kompagniet, og min kaptajn, som mærkede, hvad der lå bagved, blev rasende og truede mig fra nu af hver dag med at blive fugtlet.

Om jeg end gjorde mine ting nok så godt, var intet til pas. Omsider blev jeg ked af de uafladelige fortrædeligheder og hittede da på en list, for at kaptajnen og hans frue kunne få en rigtig lang næse. Jeg gik til manden og sagde meget ydmygt, at da han nu havde påtaget sig at sørge for min fremtids lykke, ville jeg ægte pigen. Men da jeg kun var 20 år gammel og havde formuende forældre, måtte jeg meddele dem det skridt, jeg var ifærd med at foretage, og bede dem om understøttelse. – »Nå, det glæder mig«, sagde den gamle, »at De omsider indsér, hvor godt min kone og jeg mener det med Dem. Lad mig dog læse brevet, før De sender det bort.« »Inderlig gerne, hr. kaptajn.« – Nu gik jeg hjem og skrev to breve til min fader. I det første skrev jeg, at jeg var nået til at blive furér, og at det i det hele gik mig godt. Jeg bad også om lidt pengehjælp, men især om linned. Dette brev forseglede jeg. Det andet brev var uforskammet. Jeg meddelte, at jeg havde i sinde at gifte mig, og bad om penge til brylluppet. Begge breve stak jeg til mig. Nr. 1 i højre og nr. 2 i venstre lomme, gik derpå op til min kaptajn på en dag, da han ingen penge havde, og bad ham læse mit andet brev. »Det er et godt brev, min kære furér«, sagde han; »der, moer, læs det.« – Fruen tog det og sagde: »Bare nu den gamle vil spytte godt i bøssen.« – »Ja, det vil han nok«, sagde jeg. – »Nu må De straks bære det hen på posthuset.« – »Ja, det skal jeg, hr. kaptajn.« Havde han haft penge, så havde han for sikkerheds skyld taget brevet til sig og selv sendt det afsted; men jeg vidste, at det kunne han ikke den dag. Jeg forseglede da det uforskammede brev, medens han så derpå og gik lige hen på posthuset; men undervejs rev jeg det i stykker og afleverede det første. Nu stod jeg atter så fast i kaptajnens yndest som en ceder på Libanon, men snart fik jeg ulemperne at føle. Ammen blev altid dristigere og mere modbydelig for mig; hun bød mig komme til sig og skaffede mig lejlighed til at være alene med hende, men dette fik jeg altid afværget og det ofte meget snedigt. Der er dog intet væmmeligere end en pånødt kærlighed.

Jeg besøgte kun ammen sammen med en af mine kammerater, og da jeg holdt ham for min ven, så betroede jeg ham,

at jeg kun af frygt for at blive fugtlet, beskæmmet og degraderet havde lovet kaptajnen at gifte mig med ammen, men at jeg hellere ville lade mig hænge end tage hende til hustru. Niddingen forrådte mig. Det faldt mig temmelig vanskeligt at bringe sagen i lave igen. Blandt andet sagde jeg til min retfærdiggørelse, at man jo på posthuset kunne få vished om, hvorvidt jeg havde sendt min fader brev om mit giftermål. Kaptajnen gik selv hen, man slog efter i postkontorets dagbog og fandt, at der var indskrevet et brev til faktor Wagner. Dog troede man mig kun halvt, og ammen klagede altid over, at jeg var så kold mod hende. Nu gav jeg mig til grundig at overveje sagen og indså, at det om sider måtte gå galt, især da jeg var en dårlig makker til at forstille mig. Fuld af sorg betroede jeg mig til vor premierløjtnant v. Hauch, som med glæde gik ind på at hjælpe mig, men lagde endnu finere råd op. »I lang tid, kære Wagner, har jeg beklaget Dem, fordi man sagde, at De virkelig ville gifte Dem med den kvind; jeg kunne ikke have tålt at se Dem blive ulykkelig i så ung en alder; det er en skændig kabale af fruén, men jeg skal nok spille hende et puds, uden at De kommer i fedtefadet. Kom nu straks med til obersten!« – Det gjorde vi; det var nuværende general Blücher, den største menneskeven, jeg kender, og som en fader for sine soldater.⁶⁾ Hauch fortalte ham hele historien; han ry-stede adskillige gange på hovedet og gav sig tilsidst til at le højt. – »Jeg véd næsten ikke, hvad der er ved det at gøre«, sage han, »jeg kan ikke flytte ham til noget andet kompagni, da det er hans kaptajn, som har ladet ham oplære til furér. Men gå i morgen hen og bed kaptajnen om en friseddel for at blive gift; når han kommer til mig, skal jeg nok sige ham besked.« Da jeg havde læst med de unge herrer, meldte jeg mig hos kaptajnen for at få en friseddel. Nu var alt godt, kaptajnen tog sin hat, sabel og stok og gik straks til obersten, for at jeg ikke skulle få tid at trække mig tilbage. Jeg skulle imidlertid blive der. Skøgen kom og kyssede mig, men det var mig umuligt at gengælde hendes omfavnelse, sådan modbydelighed havde jeg for hende. Det var mig dog en trøst at tænke på, hvad der vel gik for sig hos obersten.

Således gik en halv time; da kom den gamle kaptajn faren-
de, skummende som et såret vildsvin, og råbte: »Gud straffe
mig!« (almindelig talemåde hos rå folk i Danmark) »Ober-
sten spurgte mig, om jeg ikke skammede mig ved at få det
unge mennesket klappet sammen med sådan en skøge; han
vidste godt, at vi mente, at han var sådant et fæ, at han
ville bide på krogen.« – »I, du milde!« råbte ammen, »er
jeg en skøge!« – »Og jeg skulle have en skøge i min tjene-
ste«, råbte fru. De skreg og råbte og hylede begge som to
furier, og deres utugtige munde flød over af forbandelser
over obersten, ja ammen løb i sit raseri selv hen til ham for
at forsvare sit ærlige navn og gode rygte. Hun fik en skøn
modtagelse. »Pak sig straks, liderlige, væmmelige kvinde,
jeg skulle tåle sådan en i regimentet! Pak sig øjeblikkelig,
eller jeg sender bud efter profossen⁷⁾ og siger, at han skal
piske hende ud af byen.« Med denne trøst kom hun hul-
kende hjem. Man blev omsider enige om, at jeg næste mor-
gen selv i al underdanighed skulle bede obersten om en fri-
seddel. Det lovede jeg da og gjorde så. Da jeg kom derhen,
lo obersten, men jeg takkede ham med tårer i øjnene og
føjte mig dreven til at kysse hans hånd og bede ham for
Guds skyld flytte mig til et andet kompagni. Fremdeles
meddelte jeg, at jeg var sendt hid for selv at bede om fri-
seddelen. – »Sig, at jeg var ved at ville smide ham ned ad
trappen, da han kom frem med sin bøn«, var svaret; »og
hold op at læse med børnene i huset; men fra kompagniet
kan jeg ikke flytte ham.« Dette meldte jeg hos kaptajnen
og sagde med indeklemt grin, at det gjorde mig overmåde
ondt. Nu begyndte eksercertiden i 1787, og jeg fik så travlt
med rekrutterne, at der ingen tid blev til at læse med de
unge herrer, og derved gik den tragikomiske historie lidt ef-
ter lidt i forglemmelse; den havde forresten taget mere på
mig end alt, jeg før havde gennemgået.⁸⁾ Dog fik jeg også
her at føle, at aldrig er en ting så gal, uden at den dog er
god for noget; ved denne sag lærte min gamle, i alle måder
hæderlige oberst at kende mig, og kom til at holde af mig
som et menneske, der holdt på sin ære. Han sagde til mig:
»Når han fører sig godt op, Wagner, skal han ikke dø som

underofficer.« Ord, der bragte mig til at løfte hovedet og glemme alle udstandne genvordigheder. For resten havde Blücher dengang kun været et halvt år ved vort regiment. Hans formand, general Scholten, var død i september 1786.

.....

Nogen tid efter at jeg var bleven underofficer, blev jeg anbefalet en præst⁹⁾ som informator. Min elev var en junker v. Lüttichau¹⁰⁾, 10 år gammel. Han skulle kun lære tysk, og jeg fik for 2 timer daglig 12 daler. Såsnart jeg blev hjemme i huset, blev præsten min bedste ven. Også han vil stedse være mig uforglemmelig. Det er mig umuligt at beskrive alle denne ædle mands dyder, tænk dig en præst, hvis hjerte er modtageligt for alle menneskelivets glæder, høflig og dog djærv. Han havde samme agtelse for mig som underofficer, som han ville have haft for en elefantridder. Han røg sin pibe, sang en munter vise, spillede i selskaber; ingen fattig gik uhjulpen fra hans dør. Altid studerede han og var bestandig den samme jævne, muntre mand. Det vil blive mig vanskeligt engang som ægtemand og som fader at kunne ligne ham i elskværdig omgang, men han har også en hustru, der gør jorden til et paradys for ham. Smuk, flittig og øm, det er hendes billede. I min tid havde de en datter på otte år, desuden to unge piger i kost og en husjomfru, som hed Anna Klejtrup.¹¹⁾ En dag var vi ene med børnene, jeg lavede en hatteæske af pap, og hun hjalp mig. Hun talte så blidt og yndigt, at mit hjerte fængede, men da jeg tænkte på min ringe stand, havde jeg ikke mod til at betro hende min kærlighed. På en skøn majdag, da knopperne begyndte at springe ud, sad vi i lysthuset, da Anna kom med kaffe. Jeg fandt et ærinde at sende drengen bort i og fik nu lejlighed til at tale alene med hende og i al beskedenhed åbenbare, hvad jeg havde på hjertet. Hun hørte på mig med nedslagent blik, var forlegen, pillede ved sin brystsløjfe og sagde endelig: »De overrasker mig, kære Wagner, jeg hverken kan eller tør svare Dem; men i morgen skal De få svar; jeg tør ikke blive længere, jeg må gå; Deres kaffe bliver kold.« Omsider blev det dag; det blev middag, endelig slog klokken tre, og ved det sidste slag stod jeg i Ran-

drups dør. Med bankende hjerte gav jeg undervisning, Anna gik forbi mig med nedslagne øjne og forlegent ansigt, men der var for mange i stuen til at vi kunne få hinanden i tale. Det var en rædsom time, man kunne vist se, at jeg ikke var mig selv. Omsider sagde jeg, at jeg ikke var rask, og gik. Da jeg tog hat og handsker, følte jeg, at der lå et papir i højre handske. Hurtigt som et lyn før jeg ud ad døren, smuttede om hjørnet og læste med skælvende længsel seddelen; heri stod omtrent som så:

»Hele vort hus holder Dem for et bravt menneske; også jeg har megen agtelse for Deres person og kundskaber, men jeg kan ikke nægte, at jeg holder alle rødkjoler, Dem altså med indbefattet, for skælmer i elskovssager. A. K.

P. S. Undskyld jaskeriet, jeg måtte bruge bryggerset til kontor.«

Hvor bestemt afvisende end seddelen var, så syntes jeg i grunden godt om den og tænkte: Du skal nok vinde hende! Derfor skrev jeg straks et svar, i hvilket jeg indstændig bad hende gøre en undtagelse med mig. Nok sagt, Anna tilstod, at hun elskede mig, men havde en kæreste, og det ville være en himmelråbende synd at forlade ham. Ja, hun sagde, at jeg ikke var hende ligegyldig, men hun har dog nok ikke ret kendt sit hjertes følelser. I otte dage gik hun og græd, så betroede hun sin sorg til hr. Randrup. En dag, da jeg var færdig med timen, sagde han på latin til mig, om jeg ville gå med ned i haven. Vi gik der fra klokken ni om aftenen til halv tolv. Han talte om min kærlighed og spurgte om mine forhold hjemme, som jeg nu fortalte ham rent ud, ligesom også historien med ammen. – Præsten talte mere kærlig med mig, end min fader nogen sinde har gjort, han roste Anna i høj grad og sagde, at vel havde hun ikke videre til fælles bedste, men et godt hjerte, og dertil var hun dygtig i alle kvindelige sysler. »Hendes kæreste«, sagde han, »er en simpel fyr, og jeg tror nok, at hun til trods for al sin fordom mod Deres stand holder mere af Dem end af ham. Hun går om i huset som forvildet, og jeg er bange for, at hun bliver helt syg. Lov De at ville være ærlig mod hende og ægte hende, så vil jeg gøre, hvad jeg kan, for at hjælpe Dem

Grenader og musketeer omkring 1785. – Kjolen var rød, vest og bukser hvide. Farven på krave, rabatter og ærmeopslag varierede fra regiment til regiment. Ved Viborgske Infanteriregiment var de sorte. Musketeerne måtte ikke bære skæg, medens grenadererne skulle. Grenadererne var håndgranatkastere (grenade=granat), deres huer var uden skygge, således at de kunne kaste granaten uden at rive huen af i kastet.

(Billedet er tegnet af museumsinspektør Preben Kannik for Slesvigske Fodregiment)

til at komme ud af militærstanden og få en rigtig god stilling. Nu rejser jeg med min kone til Norge for at besøge vore frænder og bliver vist 3 måneder borte, måske længere. Det ligger mig på hjerte, at lille Lüttichau ikke bliver for sømt; vil De ikke nok læse med ham på hans faders herregård en tre måneders tid?« – »Jo, hr. Randrup, hjertensgerne, når jeg kan tjene Dem dermed.«

Ingen kunne være gladere end jeg over, at alt gik så godt, ja sommeren 1787 hører til mit livs gladeste tid. Dagen efter gik Anna forbi mit kvartér. Jeg boede i et hus, der lå for sig selv i den kønneste egn af byen, ved en lindéallé, som kaldes Filosofgangen.¹²⁾ Jeg bad hende om at træde indenfor, hvilket hun også gjorde. Hun var venlig, omfavnede mig, talte varmt om Randrup og udbredte sig om, hvor meget han holdt af mig, og hvad han alt ville gøre for mig. Han ville nu lade hendes kæreste komme og selv tale med ham, for at han skulle give afkald på hende. Det første kys, den første kyske omfavnelser af en elskværdig pige blev givet mig, da jeg var en ungersvend på 21 år. Vi følte os som salige, men det varede kun så kort. –

I juni måned mønstrede kronprinsen¹³⁾ vort regiment og tilkendegav sin tilfredshed med vore manøvrer. Min elskovsfulde stemning og glæden over kongesønnens bifald gjorde, at jeg under hjemmarchen skrev en køn sang. Deri sammenlignede jeg kronprinsen, der kom for at mønstre cimbrerne, med kong Cyrus, der drog om i sine riger for at efterse alt, og med den gamle hæderkronede prøjserkonge Frederik. Efter at have udtrykt vor glæde over hans bifald, sagde jeg:

Dig vi, med kong Christian
elsker over alle;
når os Blücher fører an,
må vel fjender falde.
Nys med Ruslands ørn han drog
tyrkerne at tvinge,
vil med heltesind nu og
Fred'riks fane svinge.

Det var fjerde vers; i de to følgende priste jeg land og folk lykkelige og ønskede kronprinsen alt godt.

Obersten var ude af sig selv af glæde over sangen, satte den i Viborg avis¹⁴) og viste mig fra dette øjeblik af endnu større velvilje. Jeg hengav mig derfor til glade fremtidsdrømme og førte et lykkeligt liv som furér. Den gode oberst gav mig tre måneders orlov. Efter at have taget en rørende afsked med min pige¹⁵) tog jeg da ud til herresædet Lerchenfeld, og otte dage senere rejste Randrups til Norge. Jeg blev hentet af major v. Lüttichaus befordring. Det var en ubeskrivelig følelse for mig efter fire års forløb atter at sidde i en fin vogn. Ser du, tænkte jeg, hvor hård din fader end er mod dig, så har du dog meget at takke ham for, siden han lod dig lære noget, så du nu kan hjælpe dig selv videre. Med disse tanker fød jeg stolt henad Viborgs gader, rystet på den forfærdelige brolægning, med vognen trukket af et par sorte heste, som kunne indtage deres plads med ære i hvilken som helst af eders stalde. Opholdet på Lerchenfeld var meget behageligt; majoren giftede sig i denne tid for anden gang, og jeg var med til brylluppet.¹⁶) Når undervisningen ikke lagde beslag på mig, kunne jeg ride, jage, fiske eller spadserere med herskabet. Hver søndag glædede jeg mig over de dejlige kornmarker, vi kom forbi på vor kirkevej. Om morgenen og middagen fik jeg maden op på mit værelse.

Min faders veksler kom noget efter nytår, min brave oberst havde gjort udlæget til min ekvipering. De 160 daler, som vekslens lød på, slog næppe nok til, det var den første hjælp, jeg fik efter fem tunge år. Jeg var kun bleven fændrik à la suite¹⁷) og fik kun underofficerslønning, men jeg tænkte, at det nok skulle blive bedre. Min velgører, min uforglemmelige Blücher, som ene var skyld i min lykke, var mod mig som en fader. »Nu, kære Wagner«, sagde han første gang, han så mig på sit værelse efter min udnævnelse; »det glæder mig, at det lykkedes mig. Lad mig nu se, at De flittig besøger alle selskaber i byen; husk nu på, at det ikke er andet, end hvad der tilkommer Dem, thi med portepéen (sabelkvasten, som officererne bærer) har kongen skænket Dem adelskab. Mit hus står Dem til hver tid åbent; om søndagen gør jeg, stiftamtmanden¹⁸) og biskoppen¹⁹) skiftevis selskab: kom der, alle officerer er velkomne, og der kan De

altid danne Dem i selskabslivet og lære fine manerer.« Nu gav han mig anvisning på, hvorledes jeg skulle forholde mig mod mine foresatte og undergivne. Jeg rettede mig efter hans faderlige råd og lærte blandt andet endnu samme vinter at danse. Alle officerer viste sig imødekommende mod mig, og jeg havde end ikke en eneste uven ved regimentet; men hvem der ret glædede sig med mig, var mine venner Randrup, Schrøder og flere. Jeg skrev til min fader om penge og fortalte ham om, hvor godt det gik mig, han svarede, at han var tilfreds hermed, og lovede at sende penge, men tiden gik, uden at der kom noget. Obersten måtte til at purre ved ham, så lykkedes det, men det var først i juli.

Kongen havde haft den nåde under 13. marts 1789 at udnævne mig til virkelig fændrik med lønning som sådan. Det var en stor sten, som derved blev væltet fra mit hjerte, men også derfor måtte jeg takke min oberst, thi der er mange officerer, der måtte stå à la suite i 5 til 8 år, inden de får fuld lønning. I maj blev de hjemforlovede og de nationale indkaldte for at eksercere dygtig. Min oberst blev syg, sårene brød op igen, og halsen blev dårlig, så han måtte holde sig inde hele måneden. Han viste mig sin store vilvilje derved, at han betroede mig tilligemed 10 dertil udvalgte underofficerer at eksercere med alle regimentets rekrutter. »Kan De om tre uger aflevere disse folk indøvede og færdige til tjenesten, er det godt gjort«, sagde han. Jeg havde ingen ro dag eller nat, før jeg fik folkene færdige; det lykkedes også i de tre uger, og jeg fik ros derfor. Du må vide, at når mine foresatte viser mig tillid, er jeg utrættelig; men ved mindste mistillid sløves jeg. Sidst i maj fik regimentet ordre til at marchere med fuld oppakning til Ribe, hvor vi ankom den 9. juni.«

*

Fra Ribe marcherede regimentet til en teltlejr ved Slesvig, hvor samtlige jyske og holstenske regimenter holdt manøvrer under kronprinsens, den senere Frederik VI's ledelse. Herfra marcherede Viborgske Infanteriregiment til Rensborg, hvor det ved udgangen af 1789 blev opløst som led i en hærreduktion. Personellet blev fordelt til andre regimen-

ter. – I et brev til faderen omtaler Wagner begivenheden således:

»Havde De været tilstede, da den ordre blev oplæst, hvorved det ulykkelige Viborgske Regiment opløstes, havde De set det udtryk, der prægede sig i alles ansigter, og den bevægelse, der lod sig til syne hos folkene, ville De også have følt hjertelig medynk med os, og forstået de gamle officerer, som beklagede deres families skæbne og gav deres uvilje over regeringen luft; ja De ville have båret over med mig, den unge officer, når også jeg stemmede i med.«

Fændrik Wagner blev ansat ved Fyenske Infanteriregiment i Fredericia, hvor han 1791 blev forfremmet til sekondløjtnant. Nogle år senere blev han efter ansøgning forsat til Holstenske Infanteriregiment i Rensborg (et andet regiment havde i 1790 overtaget dette navn). Ved dette regiment blev han til sin afsked som oberst, ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, i 1842. – I 1796 ægtede Wagner sin landsmandinde *Marie Elisabeth Augusta Müller*, der var datter af præsten Johan Georg Müller i Fellbach i Württemberg. Wagner og hans hustru møde med få måneders mellemrum i Husum i 1847, hvor de havde taget ophold hos en gift datter, efter at deres hus i Rensborg var brændt i 1844. En søn blev oberstløjtnant i København, en anden embedsmand i Holsten. Efterkommere lever i Danmark og i Tyskland.

*

I »Viborg Købstads Historie« (Viborg 1940) findes et af revisor Otto von Spreckelsen forfattet afsnit »Viborg som garnisonsby 1660–1875«. Garnisonens historie videre op til vore dage er beskrevet i den af Viborg byhistoriske Arkiv udgivne publikation nr. 6, »Soldat i Viborg 1865–1965« (1965).

Til slut skal nævnes, at Viborg byhistoriske Arkiv (tlf. Viborg 4488) er interesseret i at erhverve bogen »Et Soldaterliv i forrige Aarhundrede« (Ludvig Wagner, Kolding 1880) og den tyske udgave af samme bog »Unter dänischer Fahne« (A. Rooschütz, Quell-Verlag, Stuttgart 1940).

NOTER

- 1) *Friderich Silbereisen* var født ca. 1745; han var altså 38 år i 1783.
- 2) Posthuset lå i Sct. Mogensgade, nuværende nr. 28 (folketælling 1787).
- 3) *Augusta Friderica Silbereisen*, døbt 26/12 1783 i domkirken. Modrens navn: Helena (Lene) Margaretha. Familien Silbereisen var ved folketællingen 1/7 1787 indkvarteret i Sct. Ibsgade. 4) *Peter v. Helmich*, 1728–98, kompagnichef ved Viborgske Infanteriregiment 1785 (Hirsch), gift med *Anna Cecilia Brabandt*, født ca. 1752; 8 børn kendt. Familien boede i Sct. Mathiasgade, vistnok nuværende nr. 50 (folketælling 1787). 5) *Louise Kronbjerg* (eller Cronberg) var født ca. 1761 (folketællingen 1787), vistnok i Præstø amt (Holstenske Infanteriregiments justitsprotokol). 6) Oberst *Carl Leopold von Blücher*, 1742–1804, boede i Sct. Mogensgade, nuværende nr. 8 (folketællingen 1787). Se videre O. von Spreckelsen: »Morvilles gård« i Fra Viborg Amt, bind 29, 1961. 7) Profossen eller gevaldigeren er regimentets justitssergent. 8) Louise Kronbjerg fødte en søn 28/5 1787. Barnet, der fik navnet *Wagner Carlsen*, blev døbt 3/6 1787 i domkirken af stiftsprovst Astrup. Blandt fadderne var hoboist Silbereisen (Viborg domkirkes kirkebog i landsarkivet). 17/6 1787 afholdtes krigsforhør ved regimentet i anledning af, at pigen Lovise Kronbergs barn samme morgen var død i huset hos en mand ved navn Søren Poulsen Kirkeberg. Dennes kone oplyste, at barnet fra fødslen havde været sygeligt og stedse uroligt. Doctor Silkmüller, regimentets læge, oplyste, at barnet var død en naturlig død. Lovise udlagde korporal Wagner som barnefader. I et nyt krigsforhør 3/7 s. å. vedgik Wagner at have besvangret Lovise Kronbjerg, og at han havde lovet hende ægteskab, men dette var sket i kærligheds rus. Endelig 31/12 s. å. blev Lovise Kronbjerg af krigsretten fundet skyldig i lejemålsforbrydelse. Hun blev idømt en bøde på 12 lod sølv og 8 dages fængsel på vand og brød i Viborg Tugthus. Wagner blev efter gældende lov som soldat fri for straf, da det var hans første lejemålsforbrydelse (regimentets justitsprotokol i Hærens arkiv). Louise Kronbjerg blev senere tjenestepige hos oberst Blücher! (Domkirkens kommunionsbog i landsarkivet). 9) *Lauritz Nielsen Randrup*, 1752–1808, klokker og skoleholder i Søndre sogn 1781–96; 1781 gift med *Antoinette Augusta Amalie Petersen*, 1752–1826; et barn: *Christiana Maria*, f. 1781 (Viborg Købstads Historie, bind III). Familien Randrup boede 1787 i St. Sct. Mikkelsgade, antagelig nuværende nr. 15 (folketællingen 1787). 10) Antagelig *Hans Helmuth von Lüttichau*, 1777–1843, søn af *Christian Cæsar von Lüttichau*, 1745–97, friherre, major, ejer af Lerkenfeld 1775–93; gift første gang med *Ellen Marie Castonier*, 1758–85 (Adelsårbogen 1940). 11) *Anne Helvig* (eller Helvigsdatter), f. 1759 som datter af skoleholder i Klejtrup *Niels Keyesen*, 1723–76, og hustru *Anne Jacobsdatter*, 1725–71 (E. Poulsen: Viborg Amts Degne- og Skolehistorie, Skive 1957). 12) Nu Riddergade. Ifølge folketællingslisterne boede Wagner 1/7 1787 i Sct. Ibsgade, næst familien Silbereisen. 13) *Kronprins Frederik* (den Sjette) regerede fra 1784 i sin syge faders navn. Mønstringen er beskrevet i Personalhist. Tidsskrift, 7. R., 1. bd. s. 138–39.

14) Digtet er her gengivet i dansk oversættelse ved L. Wagner; det blev optaget i Den Viborger Samler (Viborg Stiftstidende) nr. 25 1787. Et andet digt er optaget i nr. 39 1788. 15) Anna Klejtrup nævnes ikke mere i erindringerne. 16) Christian Cæsar von Lüttichau (se note 10) blev 13/7 1787 gift (2. ægteskab) med *Christiana Augusta Lovisa Friis*, 1755–1835 (Adelsårbog 1940). 17) Wagner blev udnævnt til fændrik à la suite 12/12 1788. Fændrik var den laveste officersgrad; »à la suite« betyder nærmest »overtallig«. 18) *Friedrich Hauch*, 1715–89, var stiftamtmand i Viborg fra 1780 til sin død (Hirsch). 19) *Peder Jacobsen Tetens*, 1728–1805, var biskop i Viborg fra 1781 til sin død. Han var »en munter mand, der elskede selskabelighed og et godt bord...« (Dansk Biografisk Leksikon).

